

amely a betlehemi gyermekgyilkosságra emlékezteti az olvasókat. Van azután a *Cantio*-nak egy sora, ez az *a* sor a 17. strófában: „Sok vér kicsordula Rákóczi-házában.” Ez a lakonikus mondat a tokaji katolikusok tragédiáját jelzi: „Egy csapat bős katoná a Rákóczi földesúri curiájába ront, ott épen misét szolgáltattak az áhítatosan térdre hullt tömegnek; reárohannak az imádkozókra s nem hagynak élve közülük csak még egy kisedet sem.”⁶² Azt kell gondolnunk, hogy Ujváry Tamás nem ismerte a tokaji tragédiának ezt a mozzanatát, mert ha ismeri, bizonyára utal rá.

Olyan forrásból merített, amelyet mi nem ismerünk. A hegyaljai vérengzés híre bejárta az egész országot: jellemző erre az is, hogy a *Cantio Tokai* szövege a Győr megyei Szemerén készült másolatban maradt fenn, s a jezsuita-átírás kétségtelenül dunántúli eredetű, s a szintén dunántúli Szencsei-kódex őrizte meg. Ismerhette hát a hegyaljai eseményeket a nyitra-kövesdi Mária-templom magyar kántora is.

De miért ne meríthetett volna szájhagyományból? Bercsényi és Károlyi Szomolánynál harcoló ezredeiben Hegyaljára való vitézek is voltak, tokajiakat is lehetne közöttük kimutatni, szenvedői vagy szemtanúi Ritschan tokaji öldöklésének. S ezek a szomolányi csatát követő jabloncai éjszakán a tűz mellett mi másról beszélgettek volna, ha nem arról a császári generálisról, akit legyőztek és foglyul ejtettek, s akit bizonyára gyűlöttek is tetteiért?

A *Centum Gravamina* tudálékos beledolgozása a versbe — ez a szomolányi ének szerzőjének munkája; tőle származhatik a keret: a gyónás ötlete is; övé az énekben felcsendülő Mária-magasztalás. De ez a strófa:

Itten visszaadtuk Tokajnak veszsit,
Duplán megfűztük vérek kiontását,
Sok ártatlan csecszopók fegyverre vetisit,
Sok özvegyek és árvák ártatlan ölését

— ez a kuruc vitézek hangja.

Ficzay Dénes
(Arad)

TÖRÖK GYULA LEVELEI CSALÁDJÁHOZ

Török Gyuláról, az íróról az elmúlt évtizedekben sok szép és magvas méltatás jelent meg.¹ De Török Gyulát, az *embert* alig ismerjük.² A szerencsés véletlen 1958 nyarán, szinte a „kiselejtezés” előtti utolsó pillanatban, juttatta kezembe az írónak közel negyven sajátkezű levelét és levelezőlapját. Nem érdektelen, ha megismerjük ezt a „habent sua fata epistolae”-t.

Arad irodalmi múltjának emlékeit kutatva, Pataki Sándor festőművésszel beszélgettem, Török Gyula aradi éveiről szerettem volna egyet-mást megtudni,³ Pataki ti. jól ismerte Török Györgyöt, az író festő-bátyját. Így jutottam hozzá ahhoz az adathoz, hogy az író húgának⁴ második férje, Holló István mérnök birtokában fennmaradtak a nagyértékű levelek. Tőle kerültek azután a Közművelődési Palota könyvtárába.⁵ Török eddigi legrészletesebb életrajzá-
nak írója, Kováts József azt írja: „...leveleire sehol sem találtam.”⁶

Ebben az esetben kivételesen azért vállalkozunk *családi* levelek közreadására, mert új mozzanatokkal egészítik ki az író eddig ismert életrajzát. Érdekesen világítják meg Török Gyula egyéniségét, szociális helyzetét. Család-kultusza, amely leveleiből szépen dokumentálódik, mint regényíróra is jellemző. Tartós szűkölködése egyetemi éveiben, józan takarékos élete mind arra vall, hogy a dzsentri múlt már ifjú korában is csak távoli, ködös családi emlék volt számára. Nehéz anyagi helyzete is közrejátszott abban, hogy a polgári haladás híveihez

⁶² Az esetet THALY (II. Rákóczi Ferenc fejedelem ifjúsága 264.) Babocsaí alapján mondja el: Fata Tarczaliensia. Kiadta RUMY KÁROLY GYÖRGY Monumenta Hungarica, azaz magyar emlékezetes írások c. gyűjteményének I. kötetében. (Pest 1817.) Újabb kiadása: Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. V—VII. évf. 1900—1902. Hubay Kálmán gondozásában.

¹ L. VAROGHA KÁLMÁN: Török Gyula arcképehez. It 1957. 34—44.

² Így eshetett meg, hogy „csontja velejéig reakciós fiú”-nak nevezi egyik emlékező kortársa. Yö.: ARANYOSSY PÁL: Juhász Gyula bemutatkozása a bihari urak lapjánál. Magyar Nemzet 1959. máj. 20.

³ Egyben egy régi tanulmányomat: Egy elfelejtett erdélyi író: Török Gyula. Páztortú 1943. — esetleg új adatokkal kiegészítet.

⁴ L. a 8. sz. jegyzetet.

⁵ A levelek lemásolásáért FARKAS LÁSZLÓNÉ főkönyvtáros, volt tanítványomnak itt mondok köszönetet. — A levelekkel együtt került a könyvtárba az író valamennyi iskolai bizonyítványa is és egy sereg lapki-
vágat: könyveknek pesti méltatásai.

⁶ Török Gyula. Kolozsvár 1930. (Pécsi dissz.) 57.

csatlakozott. Egyik levele *A zöldköves gyűrű* című híres regénye egyik motívumának életrajzi vonatkozásait világítja meg: kereskedőseggé lett öccse a régi nemesi levelüket és családi címerüket akarja kinyomoztatni filozopter bátyjával; a romantikus és anakronisztikus nemesi rekvizitumok makacs és reménytelen keresése fontos mozzanatként szövődik bele Török Gyula regényébe. Ezért választottuk ki a válogatás élére az 1906. november 1-én írott levelet. Egy tömbben közöljük viszont az 1907. október 18. és 1909. március 2. közötti leveleket: ezek Török Gyula írói útjának első lépéseiről vallanak; irodalmi kísérleteiről, terveiről s újságíróskodásáról. S újra felbukkan a nemesi címer keresésének motívuma is. Az utolsónak ideiktatott levél pedig már a pesti újságíróról beszél.

1.

Kolozsvártt, 1906 nov. 1.

Kedves Anyám,

Jelen levellem késésének okát abban keresed, hogy nekünk szünetünk van, még pedig 9 napig tartó, és ez alatt az idő alatt részben tanulunk, részben a környéken csavargunk, vagy a vásárban, és így elmaradt három napon át a levélírás.

Értesítelek Anyám, hogy a latin és görög érettségi *kell*, de nem karácsonyra, hanem év végére, vagy legkésőbb szeptemberre, mert különben nem számítják be ezt a 2 félévet amit az idén hallgattam. A latint hűsvétra, a görögöt május végére szeretném letenni, és pedig nem Aradon, hanem itten, az unitáriusoknál. Mert Édes Anyám, ez az „Iskolák városa”, van itt polgári lány, fiú iskola, tanítóképző, tanítónő-képző, unitárius. katolikus, ev. ref. gimnázium, 3 féle papnövelde és felsőbb leány iskola no meg az egyetem a tanárképzővel. Itt hát kényelmesebb volna a dolog, és persze siet az ember a protekciót fölhasználni, ha van. Minek mennek én ezért Aradra—még az is meglehet, hogy ott elbuktatnának. Jelenleg inkább azokkal a tárgyakkal foglalkozom, amelyekből karácsony előtt colloquálok: történelemmel, földrajzzal. Hogy visszatérjek az előzőkre, (az iskolákra), itt borzasztó sok fiatalember, és fiú, kamasz van, úgy hogy a katonák teljesen, és a hölgyek félig elvesznek közöttük. Meglehetősen jóképű gyerekek vannak köztük, de vannak nagy parasztok, de még több a piperkóc, divatbáb.

Itt a házba már jóformán mind a 129-et jól ismerem és igen jól elszórakozunk mink idehaza is: járunk egyik szobából a másikba, szóval: vizitelünk egymásnál. Sokszor harminc vizitet is csapunk, nagyon jó dolgom van szóval, kedveznek is nekem itt, pl: a gondnokné, nyug. tanfelügyelő és kir tan.-nak a neje, megvarrta a kabátom keshedező bélést, mert, mint mondta, látta anyai szemével, hogy egy kicsit szakadozott. Így hát sokan is helyettesítetek tégedet Anyuskám, de persze azt nem is kell írnom, hogy a te hiányodat nem pótolhatnák. Tónikának az esküvője december 8-án lesz. Igazán nagyon sajnálom, hogy elmegy, mert olyan kedves és a gyerekségig naiv kislány, hogy alig láttam most ilyet, nem csuda, ha Náci Bácsi úgy szereti. Voltam vele már egynéhány helyen, többek közt Réthy egyetemi tanáréknál, és ő náluk sok ismerősökkel megismerkedtem. Vasárnapjaimat egészben ott töltöttem náluk még eddig mindent, és nagyon kellemesen éreztem magamat. Aladár igen jóképű gyerek, állandó látogatója a kávéházaknak, és a korzónak. Pista most lépett elő II. segédtanári állásba, ami igen nagy dolog, (ám itt sokaktól hallottam, hogy nem a tudománya, hanem jórészt az apja tekintélye emeli magasra. Ámbátor csinos, jó és okos fiú, csak sokat költhet nagyon, de hiszen van az apjának. . .

Most pedig az éleletről (koszt) beszélek; Hát bizon ez a „hazai” viszonyokhoz igen fényes nekem, de nem olyan jó, mert szívesebben megettem otthon a sovány kosztot, mint itt a bőségest, nemcsak azért, mert anyám főzte, hanem, mert jobb volt az határozottan. Pedig, amint mondják, ez az intézet jóval fölötte áll, minden ilyen nemű fölött, kivált ebben. Rendesen van „Leves, hús, főzelék” vagy „Falsch leves, pecsenye, salátával, tészta”. Este egy tál étel, „Pecsenye” v. „Tojás és főzelék” v. „Fasírt” de annyi, hogy a farkas is jóllaknék tőle, itt még Bandika⁷ sem kérdezné a pecsenye után, hogy—Jól—jól?—jóllaktam?? !—De sokszor is gondolok rátok ilyenkor, hát még Bandira, mikor ott hagyják a nagy csomó saftot fölmártatlan. Kedves Anyuskám! légy szíves, mint ígérted, az ágyneműt elküldeni. Még pedig 1 paplan, 2 párna, lepedő, 2—2 huzattal legalább. Bizon nagyon jó lesz hazai párnákon aludni, mert az itteniek nem jók.—Kedves Saci, Anyám multkori levelének a végére egy olyan mondatot ragasztottál, amely arra indít, hogy *külön* levelet írjak neked, jól lehet levelem főleg anyáknak, s azután egyenként néktek is szól: így hát néked is. Ez a levélforma azonban csak egy előkészítője lesz egy hosszabbnak, amelyet *neked* terveztem írni, már régebben; s

⁷ Az író Andor bátyja, aki szakít a dzsentri-hagyománnyal és drogistaseggé lesz. Török műveiben többször ír a kereskedőinassá lett dzsentri-fiúról.

ennélfogva elesik az avád, amellyel leveletek végén illetél. Ebben a levélben meg fogom írni az itteni állapotokat körülményesen. Milyenek a fiúk, lányok, asszonyok stb. stb. Előre csak azt írom, hogy itt sokkal kellemesebb a lányok helyzete mint Aradon. Leveletem biztosan várható, két héten belül, mert hát egy ilyen hatalmas levél megírása sok időt vesz igénybe. Barátnőidnek add át üdvözetem és a többi.

Ölel szerető Gyulád.

És most kedves Anyám bevégeztem leveletem. Írjál kedvesem minél előbb, Bandi és Saci⁸ is írhatna már. Bandinak is írni fogok, ugyan most is írhatnék, de amit most írnék, annak nem nagyon örülne, (a nemességre nézve) majd tovább küfátok, és akkor írok.

És most, kezeidet s orcád csókolva, mindnyájatokat ölel a kisgyerekekkel együtt szerető fiad

Török Gyula
bölcsész.

2.

Kolozsvár. 1907. okt. 18.

Ma 31. van és még csak most küldöm el ezt a levelet, mert a felöltöm zsebébe maradt, ahol csak most találtam meg. Jól vagyok, nektek is minden jót kívánva ölel szerető fiatok:?

Török Gyula

Kedves Anyám,

Soká nem írtam, de csak azért, hogy egyszerre sokat írhasak, mert az bizonyos ugyan, hogy elég jól vagyok, te pedig csak azért várod a levelet, hogy tudomásod legyen rólam és ne aggódj; de nekem bizony nincs sok öt krajcárom bélyegre, így hát megvárom míg meggyül az írni való, egyébként pedig egészen nyugodt lehetsz kedves Anyuskám, mert egészséges vagyok, és a múlt levelemben jelzett jó kedvem még mindég tart és tartani is fog azt hiszem nagyon sokáig, mert mint említettem igen kedves, szellemes és jókedvű barátaim vannak.

Örülök, hogy tetszett a lakótársam megválasztása; itt küldöm fényképünket szobánk egyik részletével; igaz ugyan, hogy az „öreg” arcából (így hívja az egész trupp a lakótársamat) kevés látszik.

Az egyetemen egészen jól vagyok; mondhatni nagyon jól; mert a tanárok ismernek és szeretnek. Sőt az egyetemmel kapcsolatban történt valami olyan is, ami minden protekció nélkül, csakis saját érdemeimen alapulva, életem legdicsőségesebb napjává tette a múlt szombati napot. Akkor volt ugyanis a tanárjelöltek ismerkedési estélye, amelyikre a Rector, Dékánok, és az összes tanárok eljöttek; nem számítva jó magamat és vagy 200—300 egyetemi hallgatót; ezen az estén Dr. Szádeczky Lajos, tavalyi dékánom, ez előtt a díszes társaság előtt fölköszöntött, mint legkiválóbb tanítványát és követőjét.⁹

Ez a dolog nagyon is váratlan volt, képzelhetitek, hogy hirtelen melegem lett; de hirtelen visszavágtam egy beszéddel. . .

Azután rád gondoltam és mindnyájatokra, és azt gondoltam, hogy lesz belőlünk valami! Mert ha mi hárman fiúk olyan különböző irányban is dolgozunk, végeredményben mégis csak teérted és a mi kis családunkért teszünk mindent, és azt fogjuk tisztességre emelni. Azt hiszem örülni fogsz ennek a szerencsémnek, csak aztán kis anyám, ne ujongj nagyon, és ne nagyon dicsekedj!!!

Náci Bácsiék két hétig nem voltak itthon, mert Tóninak fia született, most harmadik hete. Egyébként jól vannak, nagyon örülnek a gyerekeknek.

Az én történeti elbeszélésem már harmadik hete folyik az Újságban, majd elküldöm összegyűjtve a lappéldányokat, had olvassátok nyomtatásban a munkát.¹⁰ Biztattak, hogy adjam ki könyvalakban is; maga Szádeczky is, akivel a múltkor együtt sétáltam, (megcsipett, nem tudtam lerázni) de nem teszem, mert sokkal jobb munkával akarok a nyilvánosság elé lépni. Náci bácsi biztatására, ki megígérte, hogy hozzájárul a költségekhez, kiadom a könyvet.

1907. okt. 31. T Gy

Gyurka mit ír, ha általában ír?

Hogy vannak a rokonok, ismerősök?

⁸ Az író húga, Obetkó Mihályné Török Sarolta. Később: Holló István felesége.

⁹ Török életének egyetemi korszaka is feldolgozatlan. Ez a „fölköszöntés” is egészen új adaléka kolozsvári éveinek.

¹⁰ A „Kis Ferkó” c. elbeszélése.

Saci jó kis lány-e, múltkor ugyancsak odafirtyentett a nyelves tollával a leveled végére
...majd felelünk!

Bandi dolgának örülök, hál istennek haladunk előre. Jóegészséget, jókedvet és sok
dohányt kívánva, kezeit és a kis cseh orrát csókolva, öleli Bandival, Sacival, fiúkkal együtt;
szerető fia

Török Gyula

A boríték is megvan: a feladó: Feladó z. Török Gyula egy.
hallg. Kolozsvár

A címzés: Őnagysága özv. Török Istvánné úrasszony
Arad
Munkácsy u. 2. sz.

3.

Kedves Anyám, kedves Bandi
és Sári (bocsánat, Saci).

Nem a Sári húgom merész hangú levele indít arra, hogy levelet írjak, hanem az a körül-
mény, amelyet tökéletesen ismertetni kötelességem veletek szemben. Ami ezt a hosszú hall-
gatást előidézte, azt igazán nem tudom megmagyarázni. Lehet, hogy hanyagság volt, sőt
bűnnek is minősíthető, mert nem lett volna szabad fölépülésem idején azzal keseríteni, hogy
hallgatok. De a levegőben volt, vagy a körülmények hozták úgy, mert nagy dolgok megérésére
vártunk, hogy csak halogattam napról napra az írást. Azt hiszem azonban, hogy tiszta szívből
meg fogtok bocsátani, ha most egészen terjedelmesen megírom az elmúlt hónapok történetét.

Amint eljöttem hazulról, és elvégeztem az egyetemi dolgokat, bizony keserű helyzetbe
jutottam. H. Zsolt barátommal együtt. (Előre is megjegyezhetem, hogy most már igen jól
mulatunk a történteken.) Az a pár levelezőlap, amit zajos és hangos társaságok borszagú
köréből küldtem, csak arra volt jó, hogy elfeledtesse veletek az én helyzetem gyanúsítását, és
csak annak volt bizonyítéka, hogy minden rossz helyzetünk dacára is sokan és nagyon szerettek
bennünket. Volt olyan diáktársaság, amely örült ha és szerencsésének tartotta, ha velük voltunk.
A sok víg óra mellett azonban még több keserűségünk volt, mert körömszakadtig kellett dol-
gozni, hogy föntarthatassuk magunkat. Tanítottunk, írtunk, segítettünk nagy dolgozatokat
csinálni, persze olcsó pénzért.

Végtelen sokat lehetne beszélni ezekről, de hagyjuk a keserűséget és engedjünk több
helyet az örömmek. Hát bizony így telt a február, március és április fele. Bálókba azonban
a barátaim jóvoltából kénytelen voltam elmenni, természetesen igen jól mulattam. Közben
szerencsétlenségemre, (ti. pénzügyi szerencsétlenségemre) párbajom is akadt.¹¹ A dolog csak
pénzbe került ui. az orrom tövéből ugyan 3 csöpp vér is folyt. Az egész számárság volt, most
tudni sem akarok róla.

Közben persze tanulnom is kellett, még pedig elég sokat aminek eredményeképpen
teljesen rendbejöttem a tanulásbeli hátralékom ügyében az öreg Náczi legnagyobb megelé-
désére, aki ebben a félévben sem adott egy garast sem, csak jó tanácsot. (Ha írni akartál neki,
hát igazán fölösleges és nem szükséges.)

Hát csak átkínlódtam valahogy az említett hónapokat. Tavaszra azután megkönnyeb-
bült a helyzet. Először is Zsolt bejutott az Előre c. lapba, akit nemsokára én is követtem.¹²
De ez csak újabb dolgot jelentett, mert sajnós ingyen kellett jóideig dolgozni. Azonkívül még
folytonosan küzdeni kellett a szerkesztőség többi tagjainak a folytonos intrikájával. A nehéz
napokat azonban sikerült legyőzni. A lap szerkesztője Dr. Kenéz Sándor annyira megszere-
tett engem és H. Zsoltot, hogy most már nem is tudna ellenni nélkülünk, a szerkesztőség többi
tagjait pedig egyenként kidobta, úgy hogy most teljesen mink, ketten szerkesztjük az egész
kis lapot, az első betűtől az utolsóig. A lapot címetekre megindítottam, írtatok meg, hogy
kapjátokke [!] pontosan. Azon ne csodálkozzatok, hogy olyan kicsi és olyan olcsó, mert itt
minden lap ilyen. Ez a lap azonban akármilyen kicsiny, mégis osztatlanul a mi kezünkben
van, minden felsőbb ellenőrzés nélkül. Ettől a laptól kapunk olyan fizetést, amely nemsokára
megszabadíthat benneteket a 20 korona küldésének nehéz gondjától. De még megkérlek,
hogy erre a hónapra küldjétek el, mert, majd elfelejtem megírni, ezúttal itt fogok maradni
egész nyáron. Az állásom biztosítása ügyében kénytelen vagyok minden regényeskedés nélkül
vérző szívvel lemondani a ti mindennél kedvesebb otthonotokról. Ennélfogva, ha őszintén

¹¹ Erről L. HARSÁNYI ZSOLT: Török Gyula. (A porban. 1944. kiadása) 21.

¹² L. HARSÁNYI i. m. 15.

nem kerül nagy megerőltetésekbe, kérlek benneteket, hogy ennek a hónapnak az elején küldjétek el a 20 koronát, vagy pedig 16-ot, ha pedig lehetséges, augusztus hó elsején már csak 8 koronát kérek, azontúl pedig semmit, *többet soha*. Inkább minden erőmmel azon leszek, hogy mentől hamarabb segíthessek rajtatok bármimódon.

Azt is megmagyarázom, hogy miért kérek még szeptemberig egy pár koronát. Nekem most már tisztességesen kell járnom, úgyszólván kifogástalanul, mert mindennap beszélnem kell a polgármestertől kezdve, az alispánig minden emberrel, azonkívül a színészekkel is ropant barátságba keveredtünk (muszáj volt). Így hát nagy fölruházkodásokat csináltam, van egy olyan pepita ruhám, hogy mindenki száját tát rá, továbbá egy sárga félcipóm és egy igen csinos szalmakalapom. Mindennek tetejében tisztességes harisnyák, gallérok, nyakkendők stb. Ez és a folytonos beruházkodás (apró cseprő dolgok) ezekben a hónapokban annyira igénybe veszik az én 60 koronáscámat, hogy a házbért képtelen vagyok fizetni. Most hát őszintén kérdem tőletek, hogy képesek vagytok-e az áldozatra, mert én talán inkább nélkülözhetem a kérdéses pénzt. Szeptembertől fogva azonban teljesen a magam lábán fogok járni, szállni, mert javítják a fizetésem!

Bizony szomorú kis nyár lesz, de azt hiszem, hogy a sok munka nem enged szomorkodni. Különben ismeritek a természetem, én nem nagyon szomorkodom. Őszintén mondhatom, hogy a legnehezebb napok alatt sem *szervedtem és szomorkodtam soha*. A székesúti¹³ apró örömről le kell mondanom a jövő biztosítása érdekében. Lehet ugyan, hogy egy két napra hazanézek, de inkább hiszem, hogy későbbre halasztom az egész ügyet, mikor a vagyoni helyzetem erősebb lesz.

Amint látod édes kis anyám, elmúlt minden baj, önálló leszek nem sokára. Az újságíróskodás olyan helyzetbe juttatott, amely lehetőségessé teszi *egyetemi tanulmányaim gondnélküli elvégzését*. Igen, ha már itt vagyunk, megkérlek, hogy július 5—10-ig legyetek szívesek egy szegénységi bizonyítványt küldeni, még pedig tanulmányi ösztöndíj elnyerése érdekében. Ti. megpályázok egy ösztöndíjat, sokan reményüket fejezték ki, hogy megnyerem.

Ami a könyvem illeti, magam is nagyon szégyenlem az ügyet, de elsején, most már haladéék nélkül elküldöm az indexmásolattal együtt.

Ez a levél csak bevezetés, legközelebb hosszabb megy, ölel mindnyájatokat *Anyus kezét csókolja*

szerető Gyulátok
a folytatás megy.

4.

1908. július. 16.

Kedves kis anyám, Végtelenül kellemesen érintett a leveled, amelyben születésnapom alkalomból minden jót kívánsz Nagyon köszönöm szerencsekivánataid, azt hiszem, hogy az ilyesmi be is teljesül.

Ellenben nem tudom megérteni a nyugtalanságodat, annak dacára, hogy ígéreteimet nem tartottam meg és nem írtam. Hiszen ha a küldött lapokat olvasod, akkor mindég az én írásomat olvasod, mert annak a kis lapnak a felét mindennap én írom meg. A vezércikkek alá most nem írok nevet, mert máshol sem szokás.

Ezentúl azonban kísérd figyelemmel a szerkesztői üzeneteket, ha már nem érek rá, hát majd ott fogok üzenni valamit, arról, hogy hogyan vagyok.¹⁴

Csöndesen, rendesen és minden nagyobb esemény nélkül élünk—de azért persze elég változatosan.

Nem tudom érdekel-e, ha leírom pontosan, hogy hogyan élünk. Ti. H. Zsolttal,¹⁵ mert amit az egyik csinál azt a másik is megteszi. Tehát felkelünk reggel hét órakor, (esetleg fél nyolckor, ez nem baj, mert a szerkesztőségben mi vagyunk az urak) és akkor megreggelizünk otthon még pedig tejet. Azután bemegyünk a szerkesztőségbe és dolgozunk 12—1/2 1-ig. Ez az idő roppant gyorsan eltelik.¹⁶ Azután megyünk ebédelni egy általam fölfedezett kitűnő és amellet olcsó helyre, a „Berta nénihez” és megebédelünk. Ebédután hazamegyünk és alszunk egy órát, azután pedig elmegyünk a kávéházba és meguzsonnázunk. *Ez azért szükséges, mert itt találkoznak a többi újságírókkal és itt hallunk újságokat, pletykákat stb. és ami fő újságot olvasunk.*

¹³ Arad megyei község. Törökek itt nyaralnak a rokonoknál.

¹⁴ L. erről Kováts I. m. 21.

¹⁵ Harsányi Zsolt.

¹⁶ A levél keltezése bizonyítja, hogy Kováts József (I. m. 19.) téved, amikor Harsányi és Török együttes szerkesztői munkáját 1906-ra teszi.

Innen azután vagy elmegyünk teniszezni, vagy sétatérre sétálni és azt az egy pohár sört bekapni, általában olyan kicsi multságokba keveredünk csak, amelyek csak 15–20 grajczárba [!] kerülnek.

Igaz ugyan, hogy mindennapra jut valami kis multság. Este megint tejet vacsorázunk és azután vagy orfeumba, vagy cirkuszba megyünk, mert teljesen potya a bemenet. Szóval elég rendezen élünk, mert este 11 órákor már mindég ágyban vagyunk.

Egy héttel ezelőtt megkezdett leveletem ma folytatom.

1908. július 24.

Kedves kis anyám, az előbbieken megköszöntem kedves megemlékezésedet és elmondtam, hogy hogyan élünk. Persze nagyon vázlatosan írtam le, mert siettem vele, és mégsem tudtam a levelet befejezni és elküldeni. — Most még egyszer nagyon köszönöm a megemlékezésed és viszont kívánok minden, minden jót igaz szívemből.

— Ezzel a levéllel együtt küldöm a régen megígért könyveket. Ebben a csomagban vannak az Aknay Katica könyvei is. (Vigyázatok a szétválasztásnál, mert egyik másikba írtam is valamit, mint pl. Aknay Andor úrnak¹⁷ őszinte tisztelettel stb). Ugyanítt nektek is küldök egynéhány könyvet, olvassátok olyan szeretettel, amilyennel én gondoltam ti reátok, amikor megírtam.¹⁸

Bandikának is küldöm a régen megígért milléniumi könyvet. Édes kis anyámnak pedig küldöm az első nyomtatott dolgomat, az Újság ama száma, amelyben az elbeszélésem első folytatásai jöttek. Mellékelem még legelső vezércikkem és egy későbbit, amelyet több lap vett át. — Ugyancsak itt küldöm az indexem másolatát. — Azt hiszem, hogy ezzel már teljesen beszámoltam magamról és minden oldalról megvilágosítottam a helyzetemet. Kicsi Anyuskám légy teljesen nyugodt, mert igazán nincsen semmi, de semmi bajom, ha csak az nem, hogy nem láthatlak tégedet és Bandikát, Sacit—Gyurkát.

Ha kimentek Karolin néniékhez, mulassatok jól, pihenjete, főleg Bandika, aki igazán megérdemli a több évi munka után azt a kis pihenőt. Vigyétek el a legszívélyesebb üdvözlétemet és csókjaimat. Ha Krolin néni nagyon búsul a fiúk bizonyítványán, mondjátok meg neki, hogy ne búsuljon, mert bizony nagyon kicsinyes dolog az, és úgyszólván nem is baj. Én üzenem a *tanár* (?) hogy az ilyesmi nem nagyon hat ki a fiúk életére.

Nagyon kérem Bandikát, ha teheti legyen szíves nekem egy kis tisztasági fölszerelést, de főleg egy kis parfümöt küldeni. De persze csak úgy, ha ez nem kerül pénzébe.

A múlt héten Oláh bácsival küldtem üdvözlétemet nektek, nem tudom átadta-e.

Ölel mindnyájatokat és csókol, szerető

Gyulátok

Gyurka mikor jön?

5.

Kolozsvár, 1908. szept. 2.

Kedves Anyám

Tegnap vettem az ígért hosszú levelet. Őszinte örömet okoztatok velem, aki már régen elszoxtam a családi hangoktól. Örültem nagyon annak, hogy Bandi jól érezte magát és hogy az alatt az idő alatt, míg kint voltatok nem kellett az úgynevezett „küzdelmet” folytatni. Örömmel értesítelek téged édes Anyám, hogy ezt a küzdelmet nem fogom nem akarom nehezíteni, mert a keresetem és mellékjövödelmeim tisztességes életmódot biztosítanak nekem. Ezért hát ne is kínozd magad ezzel a gondolattal és ne vond meg szűkös jövödelmeid mellett még ezt is magadtól. Ha esetleg úgy fordulna az ügy, hogy szükségem volna a pénzre, őszintén fordulnék hozzátok, de valószínű, hogy erre nem lesz szükség, a segélyezésed mellőzése pedig nem okoz nekem semmi bajt, sőt igazi örömmel tölt el, mert tudom, hogy azzal is több jut nektek. Ezt a levelet a szerkesztőségéből írom, a sok munka között, azért nem nyújtom hosszabbat. A jövő héten írok újból, de akkor hosszabbat.

ölel és csókol mindnyájatokat
szerető Gyulátok.

¹⁷ Aradi törvényszéki bíró.

¹⁸ Kis Ferkó. Kolozsvár 1907. („Újság” kiadás.)

Kedves Bandikám,

Kéréssel fordulok hozzád. Itt mellékelve küldök egy pár előfizetési ívet az általánosan ismert Klasszikus regénytár köteteire, azzal a kéréssel, hogy ha csak lehetséges gyűjts egy-két előfizetőt erre a könyvre. Az íven az összes föltételek rajta vannak. Ezzel nekem végtelen nagy szolgálatot tennél, mert ezért én a jelzett regénytár kötetain kívül pénzhez is jutnék. Úgy kaptam ugyanis megbízást; hogy ha 10 előfizetőt gyűjtök, akkor az egész 60 kötetet és még 50 koronát kapok. Eddig már 6 előfizetőm van, de itt már többet aligha szerezhetek. A kitöltött íveket aztán az én címemre küld el. Viszontszolgálat fejében végre meg fogom küldeni a Török család nemesi leveleit és hiteles címerét, még e hó folyamán. Július végén kezdettem belé a dologba, de ekkor 2 hónapra becsukták a könyvtárt. Ezt minden bizonnyal megszerzem, de az anyuskáék dolgairól semmit sem tudok megkapni. Sőt Sebestyén, és Kövendi Veress Lajos itteni bibliográfusok és címertanászok sem tudnak róla semmit. — Ha nem sikerül a gyűjtés, az ne bántson téged kedves Bandikám.

Ölel szerető öcséd

z. Török Gyula

Az ügy annyira bizonyos, hogy én már a névjegyemre is rányomtattam az előnevet, pedig én óvatos vagyok ilyesmben.¹⁹

6.

Kolozsvár, 1908 szept 22.

Kedves Anyám,

Nem tudom, hogy miért nem írtok. Sári hugocskám sem veszi a tollat a kezébe, pedig tudom, hogy ráér a sok segítségtől (Megadtam neki).

Nekem az egyetemi nyügök mellett igazán nagyon sok dolgom van mostanában, azért nem írok gyakrabban és hosszabban. Ebben a levélben pedig egy újabb változásról akarok beszámolni, egy örvendetes változásról. Október elsejétől ugyanis átmegyek a mellékelt lap-hoz a „Kolozsvári Hírlap”-hoz. Mondanom sem kell, hogy ez a lap sokkal előkelőbb, mint az, amelyiknél most vagyok. Ezenkívül anyagi javulást is jelent az ügy, mert 80 korona,²⁰ biztosan, esetleg pedig 100 korona lesz a fizetésem. Az újból megszorított fizetésem most már meglehetősen jó helyzetbe juttatott. Ezidőszert hátrétek még kevesebb ok van a miattam való aggodásra, mint eddig. Remélem, hogy ti is jól vagytok, vagy legalább is szeretném azt tudni felőletek.

Írjatok kedveseim, mert a hosszú távollét miatt igen jól esik, ha hazulról értesítést kapok. A napokban találkoztam Mareschsal, újságolta, hogy Sári hűgom résztvett a gyermeknapon való gyűjtésben. Örültem neki, már csak azért is, mert hazulról jött az értesítés. Szóval jól esik az, amit rólatok és tőletek hallok, illetve látok írásban. Azért hát még egyszer kérek benneteket, hogy írjatok.

Te pedig Anyuskám ne hogy küldjél egy krajcárt is, mert úgy is visszaküldöm. Mostanában úgy is nagyon bánt a lelkiismeretem azért, mert elfogadtam eddig is a ti pénzeteket.

Most rohanok a színházba, ma van a Nafterlin premierje. — Az újságban megjelent cikkem próbacikk volt, és meglehetősen furorét keltett ifjúsági körökben

Ölel csókol mindnyájatokat Gyula

7.

Gombos Ferencz könyvnyomdája

Újság
Politikai Napilap
Szerkesztősége és Kiadóhivatala
Kolozsvárt
Deák Ferencz-utca 12. sz.

Kolozsvár, 1908, november 10.

Kedves Anyám,

A napokban kaptam egy kedves hangú levelet Luizától, Székesútról. A levélben említi Luiza, hogy kétségbe vagytok esve, mert már régen nem írtam. Magam is belátom, hogy határozott aljasság volt tőlem éppen akkor nem írni, amikor nagyon nehéz helyzetbe voltatok,

¹⁹ A Török családra vonatkozó adatokat l. Kováts J. m. 5.

²⁰ ese(tleg) szó: törölve.

amikor teljesen nélkülözted a támaszodat, a szegény kis Bandikánkat. Legutóbbi levelem tényleg nagyon régen, talán több mint egy hónapja adtam postára. Bocsáss meg kedves Anyuskám ezért a gondatlanságomért, amelyet azonban menteni is tudnék nagy elfoglaltságommal. Legutóbbi levelemben jeleztem, hogy 80 korona fizetéssel átmegegyek a *Kolozsvári Hirlaphoz*. Ez tényleg megtörtént, de csak egy hónapig maradtam ennél a lapnál és most elsején 90 korona fizetéssel átjöttem Erdély legnagyobb lapjához az *Újsághoz*. Igyekezni fogok mentől előbb tiszteletpéldányt megindítani ebből a lapból a részetekre.

Sok, sok munkám van ennél a lapnál, de kedvvel csinálom, mert megbecsülnek, elég jól fizetnek, és szeretnek is. Különben ebben a lapban látott napvilágot a Kis Ferkó is. Két oldalú elfoglaltságom azt hiszem elég magyarázatot ad. Ezenkívül azonban egyeben is dolgozunk, mert megint együtt vagyunk H. Zsolttal. (Most például hosszú dolgozatot csinálók egy tanárjelöltnek, aki szakvizsgázni akar. Ebből lesz a téli ruha! Ezenkívül mint már említettem sok más szórakozás is kínálkozik, amelyeket nehezen utasít vissza az olyan sokáig bőjtölt fiatal úr mint én. Ez azonban még mindig nem mentség, szakíthattam volna időt arra, hogy nektek írjak. Kedves kis anyuskám, ne haragudj, különben tudom, hogy nem haragszol, csak rosszul esett neked, hogy nem írok. De hidd el kis anyuskám, hogy nagyon, de nagyon sokszor gondoltam Te rád, a kis katona fiúnkra, Bandikára, a nagy lányunkra *Sárira*? és a kis borzas piktorra. Gondoltam arra is, hogy küldök valamit a fizetésemből, csakhogy sajnos ez terv maradt, mert szétfolyt a pénz százfelé. — Egészséges vagyok különben és amennyire a sok dolog megengedi, jókedvű is. Itt egész kis újságíró kolóniát szerveztünk Zsolttal, amelynek mi vagyunk az irányítói. Kezdünk nagy fiúk lenni! . . . (Hm, hm!)

Mikor szabadul ki Bandika? Írjatok Édeseim, írjon az a Sári nevezetű hajadon is, mert becsületszavamra írni fogok én is neki. A Bandika ügye bizony nagyon keserűen érintett, nem tudom, hogy fogta ő föl az ügyet, nagyon zokon vette-e, vagy pedig túltette rajta magát úgy ahogyan én csinálók újabban a keserűségekkel. — Szeretném, ha hamar válaszolnátok, én is hamar írnék megint, részletesen ismertetve a viszonyaimat az egyetemen és a szerkesztőségem belül. Őlelek és csókolok mindenkit, az ismerősöket üdvözlöm, tőled Anyuska még egyszer bocsánatot kérek a hanyagságomért és ezekután maradok a te régi és régen nemlátott fiad:

Gyula, vagy ha jobban tetszik, Gyugyubumbul

8.

Kolozsvár, 1909. III. 2.

Kedves Anyám,

Ebben a pillanatban, véletlenül értesültem arról, hogy állapotom és helyzetem felől dr. K osutálynál érdeklődött levélileg. Az ügy be kell vallanom nagyon rosszul esett és az első pillanatban arra gondoltam, hogy szemrehányásokat fogok tenni tenéked a bizalmatlankodásért. Utóbb azonban teljesen megmásítottam szándékomat.

Nem tagadom; a bizalmatlanság fölkelésének nagyrészt én voltam az oka; mert már régen nem írtam hosszabb levelet. Időközönként azonban értesítettek minden változásról, amely itt tartózkodásom alatt ért. Nem titkoltam el sanyarúságomat és örömmel adtam hírül helyzetem javulását is. Most hál'Istennek fényes helyzetben vagyok. Becsületes munkával 60—70 forintot keresek havonként. Dolgozom, végezem a kötelességeimet, megyek előre és szegyet nem hozok senkire sem. Még Kosutányra sem, aki akkor hagyott teljesen segítség nélkül, mikor mindenki elhagyott és én egyedül állottam egy félig-meddig idegen városban, ahol a megélhetés magamfajta emberek számára nagyon nehéz.

Ez azonban nem volt baj. Keserves munkával a magam erejéből megkerestem a magam megélhetéshez szükségeseket. Később pedig ugyancsak a magam erejéből jó társaságba jutottam és fiatal koromhoz mérten meglehetősen közbecsülésre tettem szert. Most már örülök, hogy magamra hagyott és szívesen elfelejtem azt a jelenetet, amikor megtagadtott minden segítségét.

Eddig rendben volna az ügy. De azt már *nem tűröm* és egyéniségem minden erejével tiltakozom az ellen, hogy ilyen ember atyáskodjék felettem. Tanácsra nincs szükségem! Mert mint ez utóbb kiderült, dr. Kosutány, első virilista, csak tanácsot tudott osztogatni. Soha egy szót nem szólott értem az egyetemen. — Mindezt csak azért írom le, mert Te, Édes Anyácskám ügylátszik még mindig vársz valamit tőle, bennem pedig nem bízol. Ámbár még eddig nem adtam okot sohasem a bizalmatlankodásra.

Miért nem írok? Mert nagyon el vagyok foglalva és teljesen rendezett viszonyok között élek. Ha sok bajom volna, minden bizonnyal többet írnék.

Miért nem megyek haza? (Kérdezed Te másodsorban. A való felelet erre is rövid és olyan, hogy nem szabad érte megharagudnod.) Mert a kenyeremért dolgozok egész nap. Kap-

hatnék ugyan rövid szabadságot, de ez semmit sem érne. Másodsorban pedig eljátszanám vele a nyári, hosszabb szabadságom jogát. — Elgondolhatod, hogy minden jobb érzéssel és a lelkem teljes erejével vágyódom közéték. Szerettem volna együtt örülni veletek az örvendetes családi esemény alkalmával. Sajnos a körülmények nem engedték meg, hogy hazautazzam. Sokat gondolkoztam a hazautazhatás lehetőségein és végeredményben elhatároztam, hogy hamarosan nem igen megyek. Az eset egy kicsit kellemetlen és eleinte fáj is, de utóbb bele-nyugodtam, mert az ilyesmi megértéséhez gyerekkoromban sem voltam gyerek.

És most anyácskám, nyugodj meg, nincs semmi bajom, sokszor gondolok rátok.

kezeid csókolja:
szerető fiad
Gyula

9.

„MAGYARORSZÁG”

Szerkesztősége

VI., TERÉZ-KÖRÚT 22. SZÁM.

Budapest, 1912¹

Édes jó Anyám,

bocsáss meg, hogy februárban nem kaptad meg hónapközepi járandóságodat, de egy kis baleset történt. A legény, akire a pénzt bízam, elsikkasztotta a 30 koronát és egy régebbi nyugtát adott át nekem. Leveledet, amelyben értesítség, hogy még mindig nem kaptad meg a pénzt, csak a hónap utolsó napján kaptam kézhez és így nem küldhettem el előbb az összeget. A pénzt aztán utólag megkaptam, mert levonták a legény béréből. Csak azt sajnálom és azért fáj a szívem, hogy szegény, jó anyuskámnak kellemetlensége volt miatta. De talán kiségi ettek és mégsem szenvedtél? A magam részéről mostanában csak jót írhatok. Bár meglehetősen fáradt és ideges vagyok, mégis jobb a hangulatom, mert ha Isten segít, megjelenhet a regényem legközelebb.²² Egyébként már voltam sorozáson és ismét alkalmatlan lettem. Remélem, hogy Gyurka is ugyanígy fog járni. Bandikáért nagy aggodalmat állok ki: add át nekik csókjaimat és üdvözetemet. Édes jó anyám áldjon meg az Isten

csókol szerető fiad
Gyula

²¹ A keltezés hiányzik.

²² Valószínűleg „A porban”. S akkor a levél 1917-ben kelt.